

O kompoziční výstavbě literárního díla

V roce 2022 vydalo Vydavatelství Univerzity Palackého významnou publikaci Františka Všetického, ve které se autor snaží interpretovat kompoziční výstavbu literárního uměleckého díla¹. *Poetika kompozice* je výsledkem Všetického dlouhodobě literárně teoretické práce založené na interpretaci textů básnických, prozaických i dramatických. Autor v ní klade důraz na terminologickou stránku a na klíčové pojmy v oblasti poetiky. Interpretace kompoziční struktury vychází z české i zahraniční literatury a dílo je jasně inspirováno ruskou formální školou.

Celá práce má několik částí, po krátkém úvodu si můžeme přečíst pět kapitol zabývajících se podrobně literární kompozicí, dále následuje kapitola *Česká literatura o kompoziční výstavbě (do roku 2002)* (s. 109–141), *Příloha* (s. 142–147), *O autorovi* (s. 148–149), *Věcný rejstřík* (s. 150–155) a *Jmenný rejstřík* (s. 156–162). V první kapitole (*Kompoziční výstavba*, s. 4–5) autor vysvětluje, co to je kompoziční výstavba, ve druhé (*Architektonika*, s. 6–9) se autor zabývá uspořádáním textu. Třetí kapitola (*Kompoziční principy*, s. 10–29) představuje jednotící způsob vnitřní výstavby díla. Čtvrtá kapitola (*Kompoziční postupy*, s. 30–102) je dále rozdělena na menší části týkající se jednotlivých kompozičních postupů, které tento jednotící způsob výstavby doplňují a dotahují do konečné tektonické podoby. Poslední kapitola (*Syžetová osnova*, s. 103–108) se týká základního rozvržení syžetu, uspořádání celku díla na jednotlivé dějové úseky.

¹ František Všetický, *Poetika kompozice. O kompoziční výstavbě literárního díla*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022, 164 s. ISBN 978–80–244–6208–0.

V *Úvodu* autor popisuje svou práci jako „pokus o interpretaci kompoziční výstavby literárního uměleckého díla, tj. o výklad poetiky kompozice.“ Vysvětluje, že v dané problematice hraje důležitou roli terminologie, proto vychází především z ustálených pojmů. Zdůrazňuje, že terminologický aparát je navržen pouze jako vstupní brána do jedné obsáhlé a komplexní oblasti poetiky, ale může mít u části badatelů (především u literárních historiků a teoretiků) příliš normativní vliv na jejich badatelský přístup.

První kapitola (*Kompoziční výstavba*) popisuje tři složky teoretické poetiky, jak je pochopil Žirmunskij²: stylistika, tematika a kompozice. Všechny navrhuje toto pořadí změnit a hovoří o tematicke, kompozici a stylistice. Autor vysvětluje, jak tyto pojmy charakterizoval Žirmunskij, ale také to, jak jsou tyto pojmy chápány na poli literárněteoretického výzkumu dnes. Do tří složek Žirmunského předkládá versologie a genologie, a tímto způsobem rozšiřuje poznatky staršího bádání. Tento náhled Všechny je důležitý, stejně jako jeho pokus o vysvětlení, co je kompoziční výstavba, tj. kompozice v širším slova smyslu. Rozděluje kompoziční výstavbu na dvě základní sféry – architektóniku a kompozici.

Další kapitola (*Architektónika*) se zabývá vnější výstavbou díla, což jsou v básnickém díle strofy a zpěvy, v prozaickém díle fabule a epizody a v dramatickém díle výstupy a dějství. Všechny zde vysvětluje základní pojmy architektóniky, mezi které patří *architektónická dyáda, architektónická triáda, architektónický impuls, architektónický skluz, architektónická korespondence, architektónický obrazec, spona a strofická anafora*. Spolu s vysvětlením pojmů autor uvádí řadu zajímavých příkladů z české i zahraniční literatury.

Třetí kapitola (*Kompoziční principy*) představuje, jak jsem již výše zmínila, určitý jednotný způsob vnitřní výstavby díla. Jelikož je literární dílo obvykle založeno na několika kompozičních principech (často také ale jen na jednom), je jich značné množství a mají nejrůznější podobu. Autor správně pojmenoval ty nejdůležitější principy: *paralelní, kontrastní, klimaxový a antiklimaxový, kontradikční, konfrontační, symetrický, konvergentní, repetiční, variační, iterační, invertní, analogický, aditivní, alimitní, sukcesivní, katenální, kontingenční, numerický, geometrický, kalendářní, barevný, hudební, rámcový, paradoxní, alfabetský, montážní, onirický, princip hry, princip kuklení, princip masek, princip cesty, princip přesýpacích hodin, princip nalezeného rukopisu, princip časové smyčky a motivický princip*. Dále se autor zabývá motivickými variantami, ke kterým patří *leitmotiv, intermotiv, signální motiv, deflektivní motiv, paradoxní motiv, deziluzivní motiv, falešný motiv, inanitní motiv, mysteriózní motiv, metamorfni motiv, metaforický motiv, apoditní motiv* a im-

perfektivní motiv. I zde autor vše podrobně vysvětluje a uvádí množství vhodných příkladů nejen z české literatury.

Čtvrtá kapitola (*Kompoziční postupy*) je nejdelsí, a proto je rozdělena na menší části. Kapitola se zabývá různými kompozičními postupy, mezi které patří *postava, čas, prostor, architektónická jednotka, rytmus, stavebný exponent, titul, stavebný moment, anticipace, introdukce, finále a zarámování*. Autor náležitě rozlišuje kompoziční principy a postupy a tyto postupy všechny pečlivě popisuje.

Poslední kapitola (*Syžetová osnova*) se zabývá, jak již bylo uvedeno výše, základním rozvržením syžetu, což se týká hlavně syžetového literárního díla, tj. především díla dramatického a epického. Přitom autor upozorňuje, že přehled syžetové osnovy dramatu je přesnější, protože syžetová osnova románu tak důsledně zpracována není.

Výklad materiálu je v monografii srozumitelný a dobře strukturovaný. Autor probírá všechny nejdůležitější aspekty kompoziční výstavby literárního uměleckého díla a přitom správně pracuje s literární terminologií, čímž svůj výklad činí snadno pochopitelný a čtenářsky přístupný. Autor v publikaci také uvádí částečný, přesto důkladný přehled českých prací zabývajících se otázkami kompoziční výstavby díla. V příloze si může čtenář prohlédnout fotografie doplňující vybranou problematiku.

Tato publikace obsahuje klíčové literární pojmy a vysvětluje je vhodným způsobem pomocí příkladů, a proto je skvělým pomocníkem nejen pro vyučující, ale i pro studenty bohemistiky. Závěrem mohu říci, že monografie představuje výjimečný výklad o literární kompozici shrnující dlouhodobou autorovu práci, a proto ji všem čtenářům jednoznačně doporučuji.

² Viktor Žirmunskij, *Kompozicija liričeskich stichotvorenij*, Peterburg, Opojaz 1921, s.4.